

Tolonen, Tarja:

Vanhemmuuden puutteen heijastuminen nuorten sosiaaliseen pääomaan.

Nuorisotutkimus (Journal of Youth Research) 4/2004, vol. 22., 17-34.

Tarja Tolonen

Nuoret saattavat menettää lapsuuden perheensä monenlaisista syistä. Artikkelissa tarkastellaan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman avulla sellaisten nuorten elämäntilanteita, jotka eivät luontevasti perheessään kartuta sosiaalista ja sen myötä kulttuurista pääomaansa lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Artikkelin aineisto on kerätty osana Nuorten sosiaaliset ja tilalliset siirtymät – tutkimusprojektia, jota varten on haastateltu kaiken kaikkiaan 61 noin 20-vuotiasta nuorta. Keskityn tässä artikkelissa niiden 17 nuorten kokemuksiin, joilla on ollut vakavia kriisejä kotona ja kokemuksia vanhempansa menettämisestä. Tarkastelen heidän elämäntilannettaan bourdieuläisen sosiaalisen pääoman käsitteen kautta sitä myös kritisoiden. Nuorten tilannetta valotetaan myös sukupuolen ja vastuun kantamisen näkökulmasta.

Metodi ja aineisto: nuorten kerrotut kokemukset

Artikkelissa tarkastellaan nuorten kerrottuja lapsuuden tai nuoruuden kokemuksia perheen purkauduttua kriisin seurauksena. Korostan siten nuorten omia kokemuksia ja käsityksiä heidän elämän historiastaan (ks. Törrönen 1999, Pösö 2004, Gillies ym. 2001, Strandell ym. 2002) enkä tutki esim. viranomaiskäytäntöjä tai luokitteluja (tästä lisää ks. esim. Mäenpää ja Törrönen 1996, Saurama 2002, Vehkalahti 2002). Tehtävä on varsin vaativa: nuorten kokemukset yksinjäädämisestä, erilaisista viranomaisista tai omien vanhempiensa ja sisarustensa sairastumisesta ja hoitamisesta ovat niin omakohtaisia ja moninaisia sekä toisaalta merkittävä osa heidän arkeaan, että katson voivani tuoda esiin vain joitain ”osatotuuksia” aiheesta (ks. myös Törrönen 1999, 30-34 ja Pösö 2004, 35-36).

Käytetty aineisto, 21 sosiaalipalveluja käyttäneiden nuoren haastattelut on kerätty osana laajempaa. Nuorten sosiaaliset ja tilalliset siirtymät -tutkimusprojektiani¹, jonka tehtävänä on yleisemmin tutkia nuorten koulutukseen ja työelämään liittyviä siirtymiä ja tulevaisuuden toiveita, menestymiseen ja syrjäytymiseen liittyviä tekijöitä sekä paikallisuuteen ja yhteisöllisyyteen liittyvää problematiikkaa (ks. myös Tolonen, 2005 sekä Tolonen tulossa, Gordon ja Lahelma 2002

ja 2003 sekä Thomson et al 2002 ja 2003). Projektia varten olen yhteensä haastatellut 61 nuorta neljässä suomalaisessa kaupungissa. Noin 20-vuotiaat haastateltavat ovat lähtöisin eri kaupungeista ja eri elämäntilanteista. Kontaktit heihin on saatu mm. oppilaitosten ja sosiaaliviraston kautta. Tutkimukseen osallistuneista nuorista 21 nuorta on eri syistä (esim. työttömyyden tai sairauden takia) ollut tekemisissä sosiaalipalvelujen kanssa: monet myös lastensuojeluviranomaisten kanssa. Neljä nuorista on otettu huostaan, 14 on muuttanut itse kotoa pois, monet ennen 18-vuoden ikää. Kolme nuorta asui kotona haastatteluhetkellä. Haastateltavista 12 oli tyttöjä ja 9 poikia. Lähes kaikkien vanhemmat olivat vähän koulutettuja, työtulot olivat vähäiset, osa oli sairaseläkkeellä ja jotkut asuivat itse laitoksissa (ks. myös Bardy 2001, 48).

Huostaan otettuja nuoria on aineistossa neljä, mutta myös monilla muilla huostaanotto on ollut lähellä. 13 nuorta on muuttanut itse pois kotoa. Näistä 17 nuoresta olen tähän artikkeliin *valinnut kuuden sellaisen nuoren kokemukset, joiden tarinassa perheen menettäminen on erityisellä tavalla läsnä*. Tarkoitus on ollut tutkia perheensä menettäneiden nuorten sosiaalisen pääoman lähteitä silloin, kun ne näyttävät erityisen niukalta. Lisäksi olen halunnut tuoda esiin nuorten omia kokemuksia ja lapsuuden muistoja perheen menettämisestä. Artikkelissa pyrin siten valottamaan tutkittavan ilmiön moniulotteisuutta sosiaalisine seurauksineen, en esimerkiksi tee arvioita eri tapausten yleisyydestä, enkä pyri luokittelemaan aineistoa eri toimintatyyppeihin.

Esitystavan suhteen taiteilen tapaustutkimuksen ja teema-analyysin välissä: haluan esittää tarpeeksi (mutta en liikaa) tietoa joidenkin nuorten elämän kohtaloista valottaakseni tutkimusteemoja eli heidän omia kokemuksiaan sekä sosiaalista ja kulttuurista pääomaansa. Toisaalta yritän tuoda mukaan teemoittain myös hieman useampien nuorten kokemuksia. Kaikkien haastateltujen ääniä ja erityisiä kokemuksia en tässä pysty huomioimaan. Peittelen parhaani mukaan nuorten tunnistettavuutta muuttamalla nimien lisäksi paikkakuntia ja perhesuhteita, ikää sekä koulutusta tai ammatteja tarpeen mukaan oleellisen tiedon säilyttäen.

Sosiaalinen, emotionaalinen ja kulttuurinen pääoma

Lähtökohtanani on nuorten erityisten kokemusten kuvaamisen lisäksi sijoittaa heidät sosiaaliseen kontekstiin. Oletan, että sosiaalinen tausta perheen ja lähiympäristön kautta näyttelee yhtä merkittävää osaa nuorten kokemuksissa vaikka sitä esimerkiksi huostaan otettujen nuorten kohdalla sosiaaliviranomaisten päätöksissä raportoidaan yhä vähemmän (Pösö 2004, 54 ja 123 vrt.

Vehkalahti 2002, 240). Valitsemalla Pierre Bourdieun pääoma-ajattelunⁱⁱ tarkasteluni välineeksi haluan tähdentää sitä, että kokemukset, joiden eteen nuoret ovat joutuneet eivät ole valittuja vaan ovat tapahtuneet tiettyjen yhteiskuntarakenteiden sisällä.

Bourdieu (ks. Bourdieu 1997/1986; 1998/1994, 1998/1986) mukaan pääoman lajeja ovat siis taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja symbolinen pääoma. Taloudellinen pääoma viittaa (perheen) taloudelliseen tilanteeseen. Kulttuurista pääomaa voi esiintyä ruumiillisuuden kautta, suhteessa tavaramaailmaan tai suhteessa (koulutus)instituutioihin, se on usein sisäistetty perheessä habituksen myötä. Sosiaalinen pääoma sisältää yksilön käytettävissä olevat potentiaaliset ja aktuaaliset sosiaaliset suhteet. Eri pääoman lajit legitimoituvat merkittäviksi symbolisen pääoman kautta. (Ks. Siisiäinen 2003.) Bourdieun teorian vahvuutena on se, että hän erottelee kulttuurisen, sosiaalisen, symbolisen ja taloudellisen pääoman toisistaan mutta olettaa näiden olevan vuorovaikutuksessa keskenään.

Artikkelissa keskitytään pääosin sosiaalisen pääoman analyysiin, vaikka nuorten tulevaisuudesta keskusteltaessa tulen valottaneeksi myös nuorten suhdetta koulutukseen, joka on osa heidän kulttuurista pääomaansa. Suomessa nuorten suhteita perheisiin ja koulutusvalintoihin onkin tutkittu bourdieuläistä pääoma-ajattelua käyttäen erityisesti koulutussosiologisesti virittyneen tutkimuksen piirissä (ks. esim. Metso 2004, Vanttaja 2002 ja Järvinen 1999). Katsotaan, että juuri lapsuuden perheessä omaksutaan tietyt tavat tehdä (koulutus) valintoja. Monissa tutkimuksissa onkin osoitettu koulutuksen (ja siltä osin kulttuurisen pääoman) periytyvyys sukupolvelta toiselle (Kivinen ja Rinne 1995, Vanttaja 2002, Järvinen 1999). Artikkelissa tarkastellaan sivutuotteena nuorten kulttuurisen pääoman muodostumista koulutuksen suhteen, sillä katson sen kietoutuvan yhteen nuorten sosiaalisen pääoman kanssa (Coleman 1988).

Bourdieu myös esittää, että jälkimodernissa yhteiskunnassa sosiaalisen pääoman kertyminen painottuu paljolti muihin verkostoihin kuin perheeseen: Esimodernissa yhteiskunnassa suku, etniset ryhmät ja kylät olivat keskeisiä sosiaalisen pääoman lähteitä kun taas jälkimodernissa yhteiskunnassa sosiaalisen pääoman ilmenemismuotoja ovat yhdistykset, ammattiliitot, asuinalueet ja klubit. Sosiaalisen pääoman ajatellaan piilevän sosiaalisten suhteiden laadussa ja volyymissä. Sosiaalista pääomaa kertyy keskinäisen tuntemisen ja tunnustamisen kautta (ns. oikeissa piireissä) ja sosiaalisen pääoman volyymi on yhteydessä aktualisoitavan verkoston suuruuteen. Sosiaalinen pääoma auttaa sekä pääsemään mukaan verkostoihin että käyttämään niiden voimaa omina resursseina. (Bourdieu 1977/1986 sekä Siisiäinen 2003, 209-210.) Tämän perusteella vaikuttaisikin

siltä, että pääoma-ajattelun kautta olisi helpointa tutkia niitä, joilla on paljon perheen ulkopuolista sosiaalista ja symbolista pääomaa. Samalla olisi helppoa todeta, että analysoimillani nuorilta puuttuu sosiaalinen pääoma lähes kokonaan, sillä heidän kykynsä solmia sosiaalisia siteitä oman lähipiirin ulkopuolelle saattaa häiriintyä perheen kriisitilanteessa. Soveltuuko pääoma-ajattelu lainkaan nuorten elämän kuvaamiseen koulun jäädessä kesken ja sosiaalisen elämä rajoituessa oman perheen kriisien hallintaan? Kuitenkin tässä artikkelissa pohdin, kuinka pääoma-ajattelun avulla voisi valaista sellaisten nuorten elämäntilannetta, joilla potentiaalisesti on vähän kulttuurista ja sosiaalista pääomaa.

Määrittelen seuraavassa sosiaalista pääomaa uudelleen tämän aineiston tulkintaan soveltuvaksi. Otan avuksi James S. Colemanin sosiaalisen pääoman, jonka mukaan sosiaalinen pääoma vaikuttaa inhimillisen pääoman (= Bourdieun kulttuurinen pääoma) syntyyn. Tätä prosessia tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomio perhesuhteisiin, mikä hänelle tarkoittaa aikuisten läsnäoloa sekä sitä, saavatko lapset huomiota vanhemmiltaan. Colemanin mukaan kulttuurinen/inhimillinen pääoma välittyy hänen mukaansa lähinnä sosiaalisen pääoman kautta. (Ks. Coleman 1988, S109-S113). Tämä kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman yhteys on mielestäni tärkeä juuri nuorten elämäntilanteiden analyysissä.

Ymmärrän haastateltavieni tapauksessa erityisesti sosiaalisen ja emotionaalisen pääoman vaikuttavan nuorten tulevaisuuden suunnitelmiin ja koulutuksen, ts. kulttuurisen pääoman hankkimiseen (McLeod 2000, Walkerdine et al 2001, Järvinen 1999). Brittiläinen Diana Reay on käyttänyt emotionaalisen pääoman käsitettä tutkiessaan alakouluikäisten lasten vanhempien, nimenomaan äitien sitoutumista lastensa koulunkäyntiin viitaten sosiaaliluokkaisiin eroihin (Reay 1998 sekä 2000). Reay määrittelee termin emotionaalisen resurssina, jonka äiti siirtää eteenpäin lapselleen sitoutuessaan vanhemmuuteen (Reay 2000, 569). Reay viittaa myös Helga Nowotнын emotionaalisen pääoman käsitteeseenⁱⁱⁱ (Nowotny 1981, 148, ref. Reay 2000, 572), joka tarkoittaa emotionaalisia taitoja, joilla pidetään yllä mitä tahansa tunnesiteitä sisältäviä verkostoja. Samoin Reay viittaa Patricia Allatin^{iv} (Allat 1993, 143, ref. Reay 2000, 572) yksityiskoulua käyvien oppilaiden perheisiin kohdistuvaan tutkimukseen, jossa emotionaalista pääomaa tarkasteltaessa huomioidaan niin tunnesiteet, suhteisiin sijoitettuun aika kuin vanhempien virallisen koulutuksen mukanaan tuomat taidot suhteessa tunteisiin. Tiivistettynä näiden emotionaalista pääomaa tarkastelevien empiiristen tutkimusten viesti on se, että koulutukseen liittyvät positiiviset ja negatiiviset tunteet (ei siis ainoastaan tuki) välittyvät jälkipolvilta toisille ja näiden tunteiden analyysissä sosiaaliluokka on yksi merkittävä tekijä.

Tutkimuksessani ei ole mahdollista ohittaa emotionaalisen pääoman tärkeyttä nuorten elämäntilanteissa. Emotionaalisen pääoman käsite auttaa esimerkiksi pohtimaan sitä, miten kaltoin kohdellun nuoren on mahdollista ylittääään liittyä muihin tuntematta itseään ulkopuoliseksi (ks. liittymisestä Bardy 2001). Sijoitan tässä kuitenkin emotionaalisen pääoman sosiaalisen pääoman sisään enkä tarkastele sitä irrallisena/itsenäisenä sosiaalisesta (ks. suomalaisessa keskustelussa Näre 1999, 13, Bardy 2001, 71) vaikka jatkossa mainitsenkin ne rinnakkain. Sosiaalinen pääoma merkitsee silloin aktuaalisten ja potentiaalisten sosiaalisten suhteiden lisäksi emotionaalista kiinnittymistä ja tukemista.

Lisäksi tarkastelen sukupuolen suhdetta sosiaaliseen ja kulttuuriseen pääomaan erityisesti vastuun kautta, tässä noudattelen Beverley Skeggsin (1997) tapaa tarkastella pääoman lajeja. Skeggs tutkii koulutuksessa olevien nuorten naisten tapoja olla oikeanlaisia ”kunniallisia työväenluokkaisia naisia” ja sijoittaa tutkimansa nuoret naiset pääomineen paikalliseen kontekstiin analysoiden sosiaalisen vastuun merkitystä nuorten naisten kasvamiselle. (Ks. myös Edwards et al. 2003.) Joka tapauksessa monien nuorten elämässä kysymys vastuusta tulee palavaksi silloin, kun vanhempia ei ole saatavilla.

Määrittelen sosiaalisen pääoman uudelleen tähän kontekstiin sopivaksi seuraavalla tavalla:

Sosiaalisen pääoman kautta tulen tarkastelemaan nuorten sosiaalisia verkostoja ja taitoja sekä sosiaalisen ja emotionaalisen tuen, vaatimusten ja vastuun merkityksiä nuorten lähipiirissä.

Sosiaaliviranomaisten huolenpito

Stakesin kunnilta keräämään tiedon mukaan vuonna 2003 lastensuojelun avohuollon piirissä oli 56 379 lasta ja nuorta. Kodin ulkopuolelle lapsia oli sijoitettuna 14 398. Huostaanotettuja lapsia oli 8 325. (Lastensuojelu 2003, Stakesin tilastotiedote 17/2004). Prosesseja tarkastellessa on huomioitu, että asiakkuudet alkavat usein jo varhain, osalla jo vauvaiässä, usein kuitenkin ennen viittä ikävuotta, pojilla varhemmin kuin tytöillä. Esimerkiksi viidesosa vuonna 1998 sijoitetuista lapsista oli alle 7-vuotiaita. Usein sijoitus kodin ulkopuolelle tapahtuu tuttuun asiakkaiden piirissä ja ne ovat viranomaisille ennustettavissa. (Bardy 2001, Mäenpää ja Törrönen 1996.)

Sosiaaliviranomaisten astuttua kuvaan nuorten elämässä on usein jo melkoinen määrä dramaattisia tapahtumia ja elämänmuutoksia, jotka hyvin harvoin ovat nuorten itsensä aiheuttamia (ks. esim.

Törrönen ja Mäenpää 1995, Pösö 2004, 69-70). Syyt sijoitukseen liittyvät useimmiten päihteisiin: Esimerkiksi Bardyn tekemässä pienten lasten lähiseurannassa (N=58) luvut jakautuivat seuraavalla tavalla: yleisimpänä syynä sijoitukseen olivat alkoholi ja/tai huumeet (35 % tapauksista), vanhempien mielenterveydelliset ongelmat (19 %), perheväkivalta ja ristiriidat (19 %) ja äidin sairaus tai väsymys (14 %) (ks. Bardy 2001, 50).

Seuraavassa analysoin omasta aineistostani sellaisten nuorten elämän tarinoita, jotka ovat osittain tai kokonaan menettäneet biologisen lapsuudenperheensä ja olleet lastensuojelun piirissä. Osa näistä nuorista oli otettu huostaan lapsena, osa oli ns. avohuollon piirissä, osa oli kasvanut biologisen perheensä parissa kuitenkin kokien itsensä hyvin yksinäisiksi (liittymisestä ja syrjäytymisestä ks. keskustelua Bardy 2001, 49). Haastattelemillani nuorilla oli ollut perhe-elämässään monenlaisia taitekohtia ja vanhemman menetyksiä: avioero, muutto, alkoholismi, sairastuminen, rikollisuus tai jopa vanhemman kuolema. Joihinkin taitekohtiin liittyi sosiaaliviranomaisten ja muiden viranomaisten toimia. Nuoret kertovat haastatteluissaan siirtymisestään sijaisperheeseen tai lastensuojelulaitokseen.

TT: Mikä sut itses on kasvattanu sillon, ku sun äiti on kuollu? ...minkä ikänen sä olit sillon?

Tuuli: Mä olin yhessä vanha. Se oli, mut on ehkä kasvattanu se, kun se, tai mut ja mun veli niinku huostaanotettiin vähän ennen, ku mun äiti kuoli, koska mejän perheolot oli vähän semmosta epävarmaa. ...että kyllä mä oon saanu ehkä ne kuitenkin ne suurimmat kasvatukset sit siellä sijaiskodissa.

TT: Mites tota oots sä asunut sit taas sun isän kanssa siitä asti, kun äiti kuoli?

Jaakko: Joo. Mä asuin tossa Virtakadulla asuin 10-vuotiaaksi. Sen jälkeen mä muutin tai isä allekirjoitti paperit, joten minä jouduin perhekotiin yheksäks vuoeks. --- Se on tavallinen siis normaali perhe, mihin otettiin sijaislapsi. Tämä Kati, jonka perheessä minä olin ”Purolahdella”, on erittäine ihana ihminen sinänsä...

TT: ...Niin, ett sä oot asunu sijaisperhees, vai?

Heidi: Mä oon asunu monessa (naurahtaa) sijaisperheessä. (naurahtaa). Tai niinku eka me oltiin lastenkodissa ja, tuolla [ensimmäinen paikkakunta T.T.] ja sitte me menttiin tonne [toinen paikkakunta T.T.]... Sit me menttiin [kolmannen paikkakunnan T.T.] keskukseen, mikä oli. Niin siellä oli semmonen joku perhejuttu. Siellä me asuttiin vähän aikaa. Ja se on laitoshoido ...vanhemmille, ett pysty oleen ilman viinaa ja lastensa kans kuitenkin nyt vielä ja... Sitt me oltiin [neljännellä paikkakunnalla T.T.] sijaisperheessä ja sit siel tuli erimielisyyksii. Ja sit me muutettiin [viidennelle paikkakunnalle]. Siel me nyt sit on oltu. Eka lähti Reetta ovet paukkuen sen jälkeen ja sit tota, sit mun veli Jukka lähti ihan sovussa; muutti Riihimäelle. Ja sitt mä lähin ja sitte Aino lähti mun perässä. Ja ei hän jaksanu. Nykyään hän asuu tuolla [kuudes paikkakunta T.T.] perhetukikeskuksessa.

Siirtymää kodista sijaiskotiin tai lastenkotiin kuvataan toisinaan nuorten haastattelupuheessa hyvin neutraalisti, kuten Tuulin kuvauksessa. Toisinaan nuoret ilmaisevat tapahtuman nimenomaan joutumisena johonkin – ”jouduin perhekotiin” kuten Jaakko kuvasi - tai pääsemisenä jostakin toisesta ikävästä tilanteesta pois (ks. myös Pösö 2004 sekä Bardy et al 2000), joskus molempina. Joillakin haastateltavilla sijoituksia oli melkoinen määrä, kuten Heidin tapauksessa, jolloin ne väistämättä kertovat epäonnistuneista viranomaistoimista ja myös perheen ongelmien syvyydestä. Mäenpään ja Törrösen tutkimuksen mukaan lapset ja nuoret kohtaavat hämmästyttävän määrän erilaisia viranomaisia, jotka käsittelevät heidän henkilökohtaisia asioitaan. Mitä enemmän muutoksia ja ongelmia, sitä enemmän vieraita aikuisia on hoitamassa heidän asioitaan - joillain kymmeniä, joillain satoja viranomaistoimia (Mäenpää ja Törrönen 1996, 35).

Haastateltavistani huostaan otettuja nuoria yhdisti se, että kaikki olivat kokeneet muutosten tulleen ulkoapäin, vaikka heidän suhteensa uuteen perheeseen ja arviot sijoitusten välttämättömyydestä vaihtelivat melkoisesti. Toisille ei asiasta ei ollut kerrottu etukäteen, vaan heidät oli vain haettu kotoa. Lasten käsitys tapahtumista sekä omasta toimijuudestaan näissä tapauksissa oli hyvin vähäistä (ks. Gordon, tulossa). Kuitenkin tutkimusten mukaan tieto sijoitusten syistä ja ymmärrys omasta historiasta ovat merkittäviä lasten kiinnittymiselle uuteen perheeseen ja yhteisöön (ks. Bardy 2001, 69).

Siirtymien määrät perheestä tai laitoksesta toiseen kertovat surullista tarinaa. Kaikkiin siirtymiin, oli niitä paljon tai vähän, liittyi haastateltavilla paljon emotionaalisia kiinnittymisiä ja irrottautumisia, liittymisiä ja syrjäytymisiä (ks. myös Bardy 2001 sekä Pösö 2004, 68). Perheen elämän ollessa vakavassa kriisissä myös nuorten käsitykset vanhempien ja lasten rooleista perheessä saattoivat olla hämärtyneitä tai heillä saattoi olla useampi (merkittävä) kasvattaja perheiden vaihtuessa (ks. Mikkonen 2002, 45-46, Bardy 2001, 68). Haastattelemillani nuorilla olikin monenlaisia, ristiriitaisia kokemuksia ja tunteita eri kasvatusinstituutiossa ja/tai perheissä elämisestä.

Jaakko: En määhän mä silloin kun mä jouduin muuttamaan Purolahdelle, mä en tajunnu sitä asiaa, mut siis mä surin hirveen kauan sitä, et mä jouduin pois vanhemman luota. ...Totta kai se on hirveen järkytys. Mulla on ollu aina se asia mielessä, että joku päivä mä pääsen sieltä pois. Ja se on nyt se aika koittanut, et mä pääsen omaa elämään.

TT: Miltä sust tuntuu mennä tähän uuteen perheeseen?

Tuuli: No, siis ei sitä voinu käsittää, että nyt on niinku yhtäkkiä vaan uus isä ja uus äiti. Vaan eihän sitä tietenkään koskaan niinku alkanu ajatella sen ikäisenä enää, että, että ne ois niinku äiti ja isä, ku oli kumminki jo yheksänvuotias. Mut niistä tuli semmosia niinku isä- ja äitihahmoja, että kuitenkin sitte oli mielessä aina se oma äiti ja oma isä. Mutta

kyllä se oli kuitenkin, olot oli paljo vakaammat ja se turvallisuus alko sitte tulla sieltä pikkuhiljaa, niin kyllä se sitte loppujen lopuks siihen sopeutu. Mut kyllä se vei aikaa, että sitä niin, se oli vaan jotenki niin outoa, että nyt sitä ollaan täällä ja tämä on nyt se. Että kyllä se oli niin ihan jälkeen päin ajateltuna niin ihan hyvä ratkasu...

Huolimatta siitä, voidaanko viranomaistoimien katsoa olleen onnistuneita tai ei, nuoret kertovat siitä, miten suurelta pienestä lapsesta perheen muutos oli tuntunut, miten syvää surua, outouden kokemuksia ja muita suuria tunteita muutos oli heissä aiheuttanut. Kuitenkin samanaikaisesti jotkut nuoret näkivät, että uusi koti oli selkeästi tuonut uuden mahdollisuuden kasvaa rauhallisemmissa olosuhteissa. Esimerkiksi Tuuli oli hyväksynyt itselleen ”kahden perheen mallin”, jossa lapsella on monia merkityksellisiä suhteita eri perheissä (ks. Bardy 2001, 68). Tämänkaltaisen prosessi toi nuorelle niin sosiaalista kuin kulttuurista pääomaa: Tuulille tuli mahdolliseksi kasvaa kiinni johonkin paikkaan, perheeseen ja sosiaaliseen yhteisöön, samoin rauhallinen koulunkäynti tuli mahdolliseksi. Jaakko pohtii kasvattiäitinsä toimintaa sekä huostaanoton merkitystä hänen tapauksessaan:

TT: Mitä se sulle teki se Kati sitte?

Jaakko: No se laitto mulle niin sanotusti rajat, tiukat rajat. Se on pienelle lapselle, joka on siis semmosesta perheestä, että on huonosti asiat, ...että joutuu olemaan kotona yksin tai kavulla, niin tietysti kannattaa antaa semmoselle ihmiselle se mahdollisuus, et laittaa lapsen perhekotiin. Tai väkisin ottaa niiltä pois lapsi. Se on kaikkein parasta.

Jaakolle muutos oli merkinnyt samaan aikaan uutta mahdollisuutta ja tiukkoja rajoja. Koulunkäynti tuli mahdolliseksi, samoin kotona oli turvallista. Toisaalta Jaakko oli kokenut tämän jonkinlaisena vapauden rajoittamisena ja rajojen luomisena. Tällainen monien tunteiden, mahdollisuuksien ja rajoitusten samanaikaisuus on myös läsnä esimerkiksi koulukotinuorten pohdinnoissa laitoksen hyvistä ja huonoista puolista (ks. Pösö 2004).

Kiintymys, viha ja kaipuu: suhde merkittäviin toisiin

Lastenkotilapsia tutkittaessa on todettu, että merkittävää lapsen kasvulle on suhde johonkin luotettavaan aikuiseen. Lastenkodeissa pyritäänkin perheenomaiseen ympäristöön, ja usein lapsilla onkin yksi tai kaksi merkittävää hoitajaa, joihin he muodostavat tiiviin ja läheisen suhteen ja toisinaan hoitajat saavat vanhempiin liitettyjä merkityksiä. Joidenkin nuorten kohdalla sijoitus onnistuu huonommin ja nuorten ihmissuhteet vaihtuvat nopeasti toisiin eikä merkittäviä suhteita aikuisiin pääse muodostumaan. (Törrönen 1999, 103, ks. myös Barkman 2003, 97-98.) Marjatta Bardy puhuu sosiaalityöntekijöissä ”suurta huolta aiheuttavista lapsista”, joiden aikuissuhteissa

ilmenee suuria ongelmia sijoitusten vaihtuessa tiuhaan ja joiden nähtiin kuuluvan syrjäytymisen osalta riskiryhmään (Bardy 2001, 56). Toisinaan nuoret eivät kykene enää luottamaan aikuisiin johtuen omista elämäkokemuksistaan (Pösö 2004, 118). Käsitys perheestä tai vastuunkantajien roolit ylipäättään hämärtyvät perheiden ja sijoitusten vaihtumisten myötä (Mikkonen 2002, Bardy 2001, 68 sekä Törrönen ja Mäenpää 1995, 31-33).

Haastateltavieni joukossa varsinkin yhden sijoitusten perheissä sijoitusvanhemmasta näytti tulevan merkityksellinen kiintymyssuhde nuorelle ja näin merkittävä osa nuoren sosiaalista ja emotionaalista pääomaa. Joskus suhteet lasten ja sijaisvanhempien tai hoitajien välillä saattoivat olla kuitenkin merkittäviä vihantäytteisiä suhteita. Viranomaistoimintakaan ei ole aina neutraalia ja vailla kuumia tunteita (ks. esim Forsberg 2001). Heidi kertoi lähdöstään sijaiskodistaan ja omasta muutoksestaan lähdön jälkeen.

TT: Missä vaihees tää muutos on tapahtunu?

Heidi: Se on tapahtunu siinä vuoden aikana, ku mä lähin (sijaisperheestä T.T.). Ett sen jälkeen mä oon muuttunu siit aivan mielettömästi. Ett jotenki tuntu, ett se kaikki viha niinku jäi sinne. Ja ett--- se kaikki viha tuli sieltä. Mul oli semmonen tunne, ett .. se oli semmonen paikka. Ja, ja vaik mä tiesin, ett meijät on annettu - ja toisaalt tuntu, ett meijät oli otettu pois siihen perheeseen. ...

TT: Mut ... se niinku, se viha ei kohdistunu sun biologisiin vanhempiin, vai kohdistuko?

Heidi: Ei, ei koskaan.

Viimeisintä sijaisperhettään kohtaan Heidi tunsi ennen kaikkea vihaa. Heidi paikansi tarinassaan monet tunteet, kuten pettymyksen ja vihan sijaiskotiin. Heidn kertoma viha kohdistuikin pääasiassa sekä sijaisperheeseen että häneen itseensä. Eräällä tavalla biologiset vanhemmat ikään kuin idealisoitiin tai etäännytettiin ja heistä pääosin vaiettiin (ks. myös Pösö 2004, 75). Heidi näkeekin tilanteen niin, että heidät oli lapsena ”otettu pois”, ei annettu pois (ks. myös Pösö 2004, 55-56).

Toisaalta Heidi paikansi tarinassa vihan tunteet myös itseensä kohdistuvaksi. Hän esimerkiksi kertoi, että viiltelyn avulla hän pyrki käsittelemään ja kestäämään omaa henkistä ja fyysistä kipuaan sekä pahaa oloaan (ks. myös Honkatukia, Nyqvist ja Pösö 2004, 171). Myös muut haastateltavat tytöt kertoivat erilaisista ruumiillisista tavoista käsitellä vaikeita tunteita. Viiltelyn lisäksi heillä ilmeni syömishäiriöitä ja toisaalta he harrastivat antaumuksella urheilua. Heille urheilullisuus oli ”elinehto” ja yksi tapa kontrolloida itseä ja elämää urheilusta saatavan nautinnon lisäksi.

Ruumiinmuokkaus onkin yksi kulttuurisen pääoman muoto (Bourdieu (1997/1986, 48-50), ja tätä

pääomaa nämä nuoret naiset tuntuivat vaalivan ja samalla käyttävän sosiaalisten tai emotionaalisten asioiden tasapainottamiseen.

Ruumiillisuutta käytetään myös sosiaalisen järjestyksen luomiseen ja kyseenlaistamiseen (ks. Tolonen 1998 ja 2001). Esimerkiksi Tarja Pösön tutkimuksessa koulukotinuoret käyttivät väkivaltaa sosiaalisen järjestyksen kyseenalaistamiseen ja aikuisten hoitohenkilökunnan pelottelemiseen. Tämä mahdollisti tilanteista valtaa heille instituutiossa, jossa tila nuorten omalle toimijuudelle oli hyvin niukkaa. (Pösö 2004, ks. myös Honkatukia, Nyqvist ja Pösö 2004 sekä Honkatukia 2004.) Onkin merkillepantavaa, miten rajujen tunteiden ja voimallisten hyökkäystenkin kohteeksi hoitajat tai kasvatusvanhemmat joskus joutuivat (ks. myös Törrönen 1999). Osalla nuorista olikin kokemuksia väkivallasta myös omien vanhempiansa taholta (ks. Sariola 1992, Eskonen 2001). Toisinaan sijaisvanhemmat tai hoitajat tuntuivat myös turvallisilta vihan kohteilta: he yksinkertaisesti olivat läsnä, kun taas menetetyt vanhemmat eivät olleet.

Jaakko: Mua on niin sanotusti rökitetty siellä eli on ollu siis kunnan kuria. Että on oltu nurkassa ja kaikkee muuta. Mutta ei oo siis ollu sillai mitään, mitä mun isä teki mulle, et se on antanut selkään, lyönyt vyöremmillä tai jollain. --- Mulla kävi sijaiskodissa [T.T.] sillon, että mä raivostuin mun äitipuoleen siellä. Mä kävin sen päälle, mua piti neljä vai viis aikuista piti yhtä aikaa kiinni mua. Ne ei saanu, kaks ihmistä ei saanu mua pysymään aisoissa. Ne laitto mun kädet selän taakse väkisin. Istu mun päällä, mutta mä nykäsin mun kädet tähän näin ja pidin sillai, että ne ei saanu niitä käsiä. Mähän hakkasin niitä ja mä tein vaikka mitä. Mut ei ne silti, ne ei sillai mulle oo pahoillaan niistä asioista.

Avuttomuus ja raivon tunteet ovat tutkimusten mukaan läsnä kun lapsi ei voi vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa eikä aina edes voi ymmärtää tai käsitellä sitä (ks. Lahikainen 2001).

Tarja Pösö liittyy koulukodeissa väkivaltaisuuden ja oman äänen menettämisen yhteen. Lapset, jotka eivät voi vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja jotka kokevat ettei heitä ole kuunneltu eikä heillä ei ole mitään menetettävää, saattavat käyttää väkivaltaa tullakseen kuulluiksi (Pösö 2004, 109). Erityisesti tämä on poikien toimintatapa mutta myös jotkut haastatelluista tytöistä olivat toimineet väkivaltaisesti (ks. myös Honkatukia 2004 sekä Tolonen 1998).

Kasvatusvanhemmat yrittivätkin opettaa Jaakkoa käsittelemään asioita ja puhumaan niistä:

Jaakko: ...Se osas kasvattaa mut niin hyvin. Ensin pienempänä minä olin semmonen kauhukakara niin sanotusti. Mutta nykyään mulla on se että mä osaan olla ihmisiä kohtaan ihan tällai normaali, että mä osaan puhua kaikista asioista ja muuta. Ennenhän mä en sitä osannut.

Jaakko kertoi oppineensa sijaiskodissa sosiaalisia taitoja sekä puhumaan itsestään ja tunteistaan. Emotionaalisen ja sosiaalisen pääoman kasvun myötä myös hänen koulutusmotivaationsa oli parantunut merkittävästi, ja Jaakolla oli runsaasti tulevaisuudenhaaveita. Tunteista puhuminen vaikuttaakin nykyään olevan eri muotoisten lastensuojelulaitosten pyrkimys, tunteiden ilmaisu ja niistä kertominen ovat merkittävällä sijalla esimerkiksi lastenkodin arjessa (ks. Törrönen 1999, ks. myös Pösö 1993, 45). Aina tämä ei silti onnistu. Heidn kertoman mukaan tilanne sijaiskodissa oli johtanut ”mykistymiseen” koska hänen hiljaisuuttaan ei ollut kunnioitettu:

Heidi: Ja sitä sit ihmeteltiin sielläki, ett miksei me puhuta mitään siel perheessä. Ett niinku, ett pakotettiin puhumaan. Ja tota se oli siihen, mä en vaan pystyny, mulle ei tullu semmonen mieli sillon, ett sitä vaan oli hiljaa. Sitä vaan vois olla hiljaa monta tuntii ja istuu siin vaan sanomatta mitään, vaik niinku sitte sijaisvanhemmat yritti koko ajan. Mut sitä vaan istu ja tuijotti ihan jonneki muualle ja suuttu siitä, ett ne kyseli ja sit alkoi tulla tappeluita siitä...

Haastatteluhetkellä Heidi vaikutti pärjäävältä tytöltä, jolla oli niin työpaikka kuin tulevaisuuden koulutussuunnitelmia. Ei kuitenkaan liene yllättävää, että Heidn perheen lukuisat sijoitusyritykset olivat jättäneet jälkensä häneen. Hän, kuten monet muut nuoret vastaavassa tilanteessa (ks. Bardy et al. 2000), kertoi että hänen oli vaikea päästää ketään lähelle ja että hän tunsu edelleen olonsa ulkopuoliseksi. Tämä kertonee myös siitä, että Heidn oli vaikea kartuttaa sosiaalista pääomaansa, sillä sosiaalinen ja emotionaalinen pääoma nivoutuu myös kykyyn ”liittyä muihin” (ks. Bardy 2001). Yksinäisyys on myös monen koulukotinuoren polttava ongelma (Pösö 2004). Heidi kertoo yhdestä sijoituspaikastaan, jossa kertoi olevansa ulkopuolinen:

Heidi: Ja tota oli kauheesti lapsia ja ei niinku kuitenkaan hoidettu kaikesta. Ja sitten niinku meitä kohdeltiin tosi kaltoin siellä, ku niil oli omiaki lapsia siellä. ..Ja tota sit meitä syyteltiin joka asiasta ja... En mä tiää, se oli jotain. --en mä koskaan tuntenu...Itteni, ett mä kuuluin siihen mitenkään. Mä tiesin aina olevani se ylimääräinen siin niinku, tai meit muistutettiin siitä kans, ett te ootte sijaislapsia, ett muistakaa se. ...

Heidn kohdalla minnekään kuulumattomuuden tunne oli johtanut ikäviin seurauksiin. Hänen kohdallaan sijaisperheistä ei voinut puhua sosiaalisen pääoman ja emotionaalisen kiinnittymisen lähteinä. Heidn merkittävimmät suhteet olivat sisarukset.

Heidi: --- Tota, no, mun veljen ja siskojen takii sitä jaksaa kanssa. Jos ei niit olis, niin ei sitä jaksas.

TT: Ett teil on toisenne.

Heidi: Meill on toisemme, se on aina ollu sellai. Aina me ollaan pidetty yhtä, vaikk mitä tapahtuis tavallaan. ..Suojeltiin toisiamme. (naurahtaa)

Heidi: Joo. Sillon ku mä oon mun veljen ja siskojen kanssa, niin sillon mä tunnen, ett mä oon kotona tavallaan, vaik se paikka olis missä. ...

TT: Niin, teil ei oo, te ette oo juurtunu johki yhteen lähiöön, yhteen paikkaan.

Heidi: Ei, ei.

Myös muiden tutkimusten mukaan lasten sijoituksiin liittyy muuttoa ja lasten irrottautumisia koulutovereista ja lähiympäristöstä kuten Heidin tapauksessa oli. Sijoitusten jälkeen nuorella ei ole aina luontevaa paikkaa (kotia, paikkakuntaa, yhteisöä), johon palata. Sisaruksista ja muista lapsista, kohtalotovereista tuleekin joskus ”ainoa koti” tai kiinnekohta ja osa merkittävää menneisyyttä lasten elämässä. Vanhempien tarjotessa hyvin kapean osan nuoren sosiaalista pääomaa nuori turvautui sosiaalisesti toisiin nuoriin ja sisaruksiin, jotka voivat tarjota hoivaa, neuvoja, huolenpitoa. Esimerkiksi laitoshoidossa olevat nuoret turvautuvat myös merkittävästi toisiinsa: usein toiset lapset ovat läsnä aikuisten työvuorojen vaihtuessa tai heillä saattaa olla yhteinen laitostenmenneisyys tai toisinaan nuoret olivat menettäneet kyvyn luottaa aikuisiin ylipäätään. (Törrönen 1999, Pösö 2004, 83, 118.)

Merkittävä sosiaalinen ja emotionaalinen pääoma tai kulttuurinen pääoma voi siis nuorelle kertyä monella tavalla, ystävien, sisarusten tai isovanhempien myötä (ks. myös koulutuksen suhteen Vanttaja 2002). Kaikille ei kerry sosiaalista ja emotionaalista pääomaa nuoruuden aikana ja näin nuoret joutuvat pärjäämään vähäisen tuen ja taitojen kanssa halki elämänsä. Vähäisen sosiaalisen pääoman turvin he eivät aina itse ole motivoituneita kartuttamaan kulttuurista pääomaansa esimerkiksi kouluttautumalla vaan elävät ns. päivä kerrallaan (ks. Bardy 2001, 71, Pösö 2004, 109, sekä Strandell ym 2002, 120).

Huostaanotto turvana

Tuulin elämä uudessa perheessä oli mennyt hyvin toisenlaista rataa kuin Heidillä ja Jaakolla. Tuuli oli kokenut muutoksen outona, ja se oli vaikuttanut hänen turvallisuuden tunteeseensa. Hän tuntui pikkuhiljaa hyväksyneen elämän uudessa perheessään ja muodostaneen merkittäviä luottamussuhteita uusiin vanhempiinsa sekä yhteisöön, esimerkiksi uusiin koulukavereihin. Edelleen hän koki tärkeänä pitää yhteyttä ystäviinsä, sijoitusvanhempiin sekä sairaana olevaan isäänsä.

TT: Pidäks sä yhteyttä niihin (sijaisvanhempiin) vielä?

Tuuli: Kyllä, kyllä, että toki ihan samalla tavalla käyn kotonani siellä, ku kävisin varmaanki, jos ois oikeet vanhemmat. --- Ihan on välit hyvät ja... Kyllä mä, kyllä mä pidän niitä vanhempina sillä tavalla, vaikka onki...joo, ett kyllähän minä kerkesin sielläki 12 vuotta asua, että niin...

TT: Mm, mites tota, pidäks sä sun biologiseen isään tai sun isään...?

Tuuli: Kyllä me nähään, kyllä me nähään, mutta ei ne oo sillain, siis ainahan se tulee olemaan mulle se isä, mutta se on ...vieras ihminen mulle siinä mielessä, että en sitä tunne ehkä niin hyvin, kun haluaisin tuntea, että vaikka yhteyttä pidetäänki. Mutta se semmonen, häneen semmosen yhteyden saanti, niin se on hieman vaikeaa, ku hän on sairaana...

Pelon ja outouden tunne oli Tuulin elämässä vuosien mittaan muuttunut vahvuudeksi ja itsevarmuudeksi. Monipolvinen sosiaalinen pääoma oli hänen kohdallaan muodostunut myös kulttuuriseksi pääomaksi. Edelleen merkittävällä sijalla oli kuitenkin turvallisuuden tunteen ylläpitäminen. Tuulilla se oli siirtynyt yksityiseltä tunnetasolta yleisemmälle moraaliselle tasolle ”kaikilla tulisi olla oikeus turvallisuuteen” ja vaikutti myös hänen ammatin valintaansa.

Tuuli: .. meidän turvallisuudentunne on mulle jotenki oikein erikoisen tärkeä varmaanki siksi, ku sitä sillai joutu ihan uuteen perheeseen ja kaikki oli jo vähän pelottavaa ja noin. Niin ehkä siks mä nään sen niin suurella sijalla sen turvallisuuden, että kaikilla pitää olla mahdollisuus sellaseen, ei tarvi pelätä koko ajan kaikkee. --- --No kyllähän sitä pienenä tietysti pelkäs ja se tuntu vielä murrosiässäki, että ei oikein ollu päässy yli niistä kaikista asioista, että... Mut sit sitä vaan käsitteli sen asian jotenki niin, että kasvo niinku vahvemmaks ja sitte haluaa niinku osaltaan auttaa semmosia, jotka joutuu samantapasiin tilanteisiin...

Haastateltujen nuorten suhtautuminen tapahtuneisiin huostaanottoihin ja uusiin sijaisperheisiin sekä biologisiin vanhempiin vaihteli: heistä erityisesti Tuuli pystyi yhdistämään historiansa kokonaisuudeksi, johon mahtui sekä sijaisperhe että biologinen perhe. Tutkimusten mukaan asiaa helpottaa mikäli nuori pystyy ymmärtämään siirtymisensä syyt, ja jos hän ei koe sijaisvanhempien ja biologisen perheen suhdetta toisiinsa ristiriitaisena (ks. Bardy 2001, Bardy et al. 2000). Tällöin nämä myös pystyvät sulautumaan nuoren sosiaaliseksi ja emotionaaliksi pääomaksi.

Huostaanotoista ja niiden ongelmallisuudesta on helppo herättää kiivasta keskustelua. Toisaalta keskustelussa tulisi tuoda esiin myös se, että kaikki eivät saa uutta perhettä vaikka haluaisivatkin. Joskus päätökset jätetään tekemättä. Esimerkiksi tässä aineistossa huostaanotto ei ollut itsestäänselvyys. Kaikki haastattelemani nuoret, joilla oli vanhempien menetyksiä kuoleman, sairauden tai mm. avioeron vuoksi, eivät olleet ”päässeet” tai ”joutuneet” uuteen perheeseen tai laitokseen, vaikka tilanne kotona olisikin ollut hyvin vaikea. Jotkut lapset joutuivat kasvamaan kotonaan pelon ja uhkailun ilmapiirissä, kuten Marja. Marjan isä oli jättänyt perheensä varhaisessa

vaiheessa ja Marja oli kasvanut biologisen äitinsä kanssa mutta oman tarinansa mukaan hänet sisaruksineen oli ajoittain yksinkertaisesti unohdettu:

Marja: Mut tota ihan silloin lapsena tietysti sit, ku on aina ollu, mejän äitil on ollu aina väkivaltasii miesystäviä ja sitte tappeluita tuli aika paljo ja muuta kaikkee. --- että meil oli niin paha se, että se jätti mejät keskenään moneks päiväks ja myö oltiin kaks ja kolme. Näin. Ja sitte joskus (myöhemmin T.T.) niin se saatto joskus lähtee, että hän lähtee nyt ottaa yhen kaljan. Ja sit se tuli viikon päästä takasin ja me niinku kaheksan ja yheksän -vuotiaita pikkusiskon kans kotona. Kyl mää sen aika varhasessa vaiheessa tajusin.

TT: Mitä te teitte?

Marja: Mitä me tehtiin? No...

TT: Siis ruokaa?

Marja: Nii...

TT: Niinku miten, miten te selvisitte?

Marja: Oli, oli sen verran ruokaa ja sitte mitä, äitiltä jääneitä pulloja vietiin kauppaan ja ostettiin niillä lisää ruokaa ja, ett sen myötä on tietyst tullu itsenäisemmäks myöski. Että, ja meit oli kuitenkin niinku kaks..., niin kyl myö pärjättiin sitte keskenään. Jos ois yksin ollu, niin se ois ollu varmaan paljon pahempaa vielä.

Marja kertoi selvinneensä lapsuudessaan omatoimisuuden ja ”varhaisen itsenäistymisensä” avulla. Myös muissa haastatteluissa tuli ilmi, että lapset olivat usein ottaneet ohjat käsiinsä huolehtien itsestään ja toisistaan. Haastatteluissa sukulaisten tai isovanhempien tuki tuli yllättävän harvoin esiin. Myös muissa tutkimuksissa on tuotu esiin, miten eri tavoin vanhempien ja lasten roolit voivat hämärtyä tällaisissa tilanteissa. Sen sijaan että lapset odottaisivat hoivaa vanhemmiltaan, he hoivaavat itseään, toisiaan ja joskus jopa vanhempiaan. Vanhempiin liittyy monenlaisia ristiriitaisia tunteita: Yhtäältä heitä välteltiin, pelättiin, toisaalta heitä kaivattiin. (Pösö 2004, 75-76, Mikkonen 2002, 43, Bardy 2001.)

Myös Minna oli elänyt vaikeissa oloissa vailla vanhempien tukea, mutta myöskään hänen perheessään ei oltu tehty huostaanottopäätöstä. Minnan vanhemmat olivat eronneet, isä oli muuttanut kauas kotipaikkakunnalta ja Minna oli siten menettänyt isän tärkeän tuen. Äiti puolestaan käytti runsaasti alkoholia. Hänen emotionaalisen ja sosiaalisen pääoman lähteensä olivat vähissä, Onneksi hänellä kuitenkin oli sisaruksia, joista hän huolehti ja jotka olivat hänelle tärkeitä.

Minna : ... Ei oo oikeestaan mitään sellasia asioi, mitkä kauheesti tukee [itseä T.T.]. No ehkä pikkusisko ja pikkuveli on sellasia, ett minkä takia niinku on kuitenkin vähä niinku jakettava ja katottava ...ett itte on ylhäällä ja olla esimerkillinen, koska heillä ei oo kuitenkaan, mä sanon aina niinku, ett ei meil oo silleen äitii, koska se ei oo mikään kauheen esimerkillinen ja semmonen. Kuitenki alkoholi on aika pahasti pilannu sen elämän, niin...

TT: ... Onks siin kuitenkaan, ett teit ois huostaan otettu tai mitään semmost?

Minna: Ei oo. Ett onhan semmostakin tietty jossain vaiheessa harkittu sellasta vaihtoehtoo ja tietty on aina käyny kaiken maailman ihmisiä [sosiaaliviranomaisia T.T.] (naurahtaa) kattelemassa sitä tilannetta. Mutt ehkä sitä ei oo katottu niin pahaksi kuitenkaa. ---

Minna: Yhes vaihees sillä [äidillä T.T.] oli semmonen tyyli, ett se vähä niinku kiristi meit lapsiaki niinku käyttäytymään, niinku mä sanon käyttäytymään kunnolla sen niinku, ett hän hirveen usein sano, ett lapsetki on tollasia. Ett ei tässä auta muuta, ku tappaa ittensä, että hän, ku me oltiin pieniä, niin tavallaan sai säikähtämään meijät ... sillä asialla. ...en mä tiedä, onks se oikein yrittäny. Niin yks kerta, mul muistuu sellanen mieleen, että ambulanssi soitettiin. --- Ja äiti oli juonu ja silleen. Ja soitettiin isälle sitte, että äiti ei herää ollenkaan, äiti ei herää ollenkaan, vaik me kuin läiskitään sitä ... Ja me oltiin mun mielestä todella pieniä silleen --- Ja sit: "Isä, isä, äiti ei herää." Ja iskä soitti sit niinku ambulanssin...

Minna oli kasvanut lähes koko elämänsä ajan ongelmaisen äitinsä sekä pienempien sisarustensa kanssa. Haastatteluhetkellä, kun hän ei ollut enää vastuussa pienemmistä sisaruksistaan, hän kertoi pyrkivänsä taas koulutuksen pariin. Minna kertoi kuitenkin kärsivänsä syvästä masennuksesta - hänen tunteilleen ei ollut aikaisemmin jäänyt perheessä tilaa (ks. myös Karhu 2000). Leena Nikunen väittää tutkimuksessaan, että joskus lapset pyrkivät vanhempiensa kanssa samalle tunnetasolle, jos eivät muuten saa häneen kontaktia (Nikunen, 2002, 10). Haastattelussa sain sen käsityksen, että Minnalla oli vakavia itsetuhoajatuksia kuten äidilläänkin oli ollut, vaikka Minnalla ei ollut samankaltaisia sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia kuin äidillään. Tulevaisuuttaan Minna ajatteli päivä kerrallaan (ks. myös Strandell ym., 2002, 120), joskus ei niinkään pitkälle.

Minna: (naurahtaa) En, en mä ossaa kuvitella silleen, en oo oikeestaan jaksanu kauheesti miettii silleen tulevaisuut, ett nää on vast ensimmäisii kuukausii silleen, ku taas pitkästä aikaa alkaa vähä niinku miettimään, ett joo, ett sitä mä haluan ja en mä välttämät haluakaan kuolla vaan ja silleen, ett, ett niinku, tai ett nää on vast ensimmäisiä tavallaan, ett jos taas ajattelee ihan noin pitkälle. Ett mä ajattelen vaan esimerkiks nyt sinne ens syksyyn, ett jos nyt pääsis siihen kouluun, niin tällasii. Ett sanotaan nyt, ett puol vuotta mä osaan kuvitella eteenpäin, mut en mä uskalla sen enempää. (naurahtaa).

Vastuu ja sukupuoli

Kun vanhempien antama hoiva perheessä lakkaa, tutkimusten mukaan lapset ja nuoret täyttävät syntyneen hoivatyhjiön (ks. esim. Törrönen ja Mäenpää 1995, Mikkonen 2002, 43). Tämän aineiston valossa useampilapsisissa perheissä usein vanhin tytär otti vanhemman ja vastuunkantajan paikan perheessä (tämän artikkelin tytöistä Marja, Minna ja Heidi). He eivät pelkästään käytännössä paikanneet vanhempien poissaoloa ruokaa laittamalla ja hoivaamalla, vaan kantoivat psyykkisesti

raskasta vastuuta sisarusparvestaan. Kuvaavaa esimerkiksi Heidin perheessä oli se, että sijoituspäätöksen pitkittyessä vanhin tytär ei aina tätä kestä ja vastuu siirtyy seuraavalle sisarelle (eikä veljelle). Heidi kertoi hoitaneensa perheen muita sisaruksia, mutta käy myös ilmi, että vanhempi sisar oli hoitanut muita ennen sairastumistaan.

TT: Sä sanoit, ett ainaki sä oot sun siskoo hoitanu.

Heidi: Joo, ja se oli ennen sitä, niin hän hoisi meitä. --ett hän teki meille ruoat ja, ku äiti ja nää oli poissa . Mut sit taas ku hän lähti omille teilleen. --Tosi harvoin näkyi. Hän vaan tuli tekemään meille ruoat ja tolleen.

TT: Minkä ikänen hän oli ja minkä ikäsi te olitte silloin?

Heidi: Hän oli, olik, hän oli siin 15 -vuotiaan paikkeilla. Ja [mä T.T.] siinä seittemän kaheksan ja sitte oli, Jukka oli siinä 10 vanha ja Aino oli sit joku neljän vaiheilla. Oli vähän pienempi siin vaihees. ..Ja tota se oli aina silleen, ett mää, Jukka ja Aino, niin ett mä huolehdin niistä sellattii, ett mä vaik, ett niil ei saanu tapahtuu mitään. Ett se oli se, ett...

TT: Joo. Sä pelkäsit?

Heidi: Mun piti olla koko ajan paikalla. Jos en mä ollu siinä, niin se on mun vika, ett jos niil tapahtuu jotain. Ja se oli niinku, sama oli isosiskon suhteessaki. Ett mua syytettiin siit kans, että...Tai mä syytin itteeni siitä, ett ku Reetta lähti sielt hoidosta. Ett se oli mun vika sitte tietty. Mä en käyny siel niin tarpeeks usein. ---Ja sit mää, sit oli, oli siin sitt hyvää aikaa, ku Reetta oli sit siel hoidossa, niin helpotti vaikka kuinka paljo oloo sitte. Ties kyllä, ties, ett se on turvassa siel kyllä.

Vaikka Heidi tuntui selvinneen pahimman yli ja hänellä oli haastatteluhetkellä tulevaisuudensuunnitelmia, myös hän olisi tarvinnut enemmän tukea sosiaalisesti ja emotionaalisesti sekä tilaa elää omaa elämää. Vanhempien ja sisaren ongelmien sekä huostaanottotilanteen pitkittymisen johdosta hänen elämänsä ja koulutuksensa oli ollut ”tauolla”. Sosiaalisen ja emotionaalisen pääoman puute oli suoraan johtanut myös kulttuurisen pääoman vähyyteen koulutuksen suhteen.

TT: Tota mites sit sun oma elämä on? Miten sä oot pystyny elään omaa elämää kaikkien näiden elämien rinnalla?

Heidi: Siis sitä ei ollu silloin, en mä eläny silloin. Mä olin niinku, ett mul on menny nyt neljä, viis vuotta hukkaan ihan täysin, ett mä en tehny mitään. Siis mä kävin koulussa ja olin vaan siellä niinku. En mä panostanu siihen mitenkään, ett se vaan meni mun ohi niinku koko yläaste. Ja päivisin sitä nukuttiin sitte ja koitettiin käydä... No, se oli, ett treeneissä vähintään.

Perhetilanne oli vaikuttanut myös Minnan elämäntilanteeseen voimakkaasti. Minnasta oli kasvanut vastuunkantaja, ”pikkuaikuinen”:

Minna: Joo, ja mul sanotaan aina, että must on tullu semmonen pikkuaikuinen tai (naurahtaa) silleen. Kun ne oli kuitenkin niin pieniä. Mä olin itteki tosi nuori silloin, ku äiti tämmöseen tavallaan jätti ne melkein niinku vaan mun vastuulleni tai silleen.

Minnan tapauksessa sosiaalisen ja etenkin emotionaalisen pääoman niukkuus oli vaikuttanut hänen elämäänsä. Minna tarvitsi asiantuntija-apua selvittääkseen arkipäivästään, samoin suunnitellusta koulutuksesta. Marja taas suhtautui haastattelussa nuorena kannettuun vastuuseen ”ronskimmin”. Vaikka myös hän kärsi ajoittaisesta masennuksesta ja epävarmuudesta suhteessa tulevaisuuden suunnitelmiin, haastatteluhetkellä hän tiesi selkeästi paikkansa maailmassa ja oli ylpeä varhaisesta itsenäistymisestään:

Marja: ...Siis kyl varmaan yleisen mittapuun mukaan (itsenäistyin T.T.) liian varhain. Mut ...että mä oon vaan tyytyväinen siihen, että mä olen itsenäistynyt. Että mä niinku pärjään silleen kyllä. Mul on paljo ystäviä, jotka ei vielääkään oo vaikka niinku periaattees muuttanu pois kotoa. Ja jos on, niin silti elää ihan vanhempien ehdoilla ja vanhempien elätettävänä. Ettei itse elä ja tee yhtään mitään. Mää oon kuitenkin oppinu sen niin varhain, niin mä oon nuoresta asti ollut töissä ja hoidellu omat asiansi. Ei tarvii sellasta ainakaa enää opetella.

Huolimatta tyttöjen välisistä eroista heidän tilannettaan yhdisti tasapainoittelu koulutuksen ja hoivaväestöisyyden välillä. Sukupuoli näyttäisikin jäsentävän aineistossani merkittävällä tavalla kriiseissä eläneiden nuorten kohtaloita. Emotionaalisen ja sosiaalisen pääoman vähäisyys perheessä saattaa siten tuottaa tilanteen, jossa vanhimmat tyttäret saavat itse hyvin vähän sosiaalista tai emotionaalista tukea mutta antavat jatkuvasti tukea muille. Heidän sosiaalisuutensa suuntautuu perheen hoivatehtäviin ulkomaailman tai oman koulutuksen sijaan (keskustelua naisten hoivasta ks. esim. Rantalaiho 1986, Julkunen 1992 sekä Anttonen ja Sipilä 2000). Sosiaalisen pääoman puute vaikutti näiden tyttöjen kohdalla radikaalisti myös kulttuurisen pääoman puutteeseen.

Toiseksi heidän sosiaalinen taustansa vaikutti tilanteen kehittymiseen merkittävästi. Valerie Walkerdine, Helen Lucey ja June Melody (2001) ovat tutkineet työväenluokkaisten ja keskiluokkaisen tyttöjen koulutuspolkuja Britanniassa ja todenneet, että keskiluokkaisten nuorten naisten koulutuspolut ovat suhteellisen yhteneväisiä (lukiosta korkeakouluihin) ja sisältävät itsenäistymisen perheestä varhain tyttöjen muuttaessa koulutuksen perässä. Työväenluokkaiset tytöt taas jäävät helpommin kotipaikkakunnalle ja heidän koulutuspolkunsu ovat edellisiä vaihtelevampia. Lisäksi heille saattaa langeta vastuu lähipiirinsä hoivasta oman koulutuksensa lisäksi (ks. myös Skeggs 1997, Allat ja Bates 1994, Tolonen 2001, 136).

Vaikka yhteiskunnallinen luokkajako ei Suomessa olekaan yhtä jyrkkää kuin Iso-Britanniassa, samansuuntaisia päätelmiä voi vetää haastateltavieni elämästä. Kaikki tässä aineiston osassa esiintyvät tytöt ovat työväentaustaisista perheistä, joissa koulutuksen määrä on alhainen. Lisäksi perheissä on ollut runsaasti sosiaalisia ongelmia ja tytöille on langennut muiden perheenjäsenten hoivaaminen. Tyttöjen kulttuurinen pääoma ei ole alun alkaenkaan vetänyt heitä voimakkaasti korkeampaan koulutukseen, lisäksi emotionaalisen ja sosiaalisen pääoman vetäessä heitä hoivan pariin he ovat jättäneet koulutusmahdollisuutensa käyttämättä tai alisuoriutuneet. Perhekriisien lauettua he kaikki olivat kuitenkin tähtäämässä uudelleen koulutuksen piiriin.

Haastattelemieni tyttöjen keskuudessa näyttäisi siltä, että varhainen puuttuminen perheen tilanteeseen olisi eduksi erityisesti tytöille (kuten Tuulin tapauksessa), jotka muuten saattavat ryhtyä kantamaan vastuuta koko perheestä (kuten Heidi, Marja ja Minna). Siksi väitänkin, että sosiaalivaltio puuttuessaan perheen tilanteeseen voi olla näiden tyttöjen ”ystävä” (ks. Julkunen 1992, 40-53, Anttonen ja Sipilä 2000, 82-89), se voi tarjota sijoitusten kautta tytöille sosiaalista ja emotionaalista pääomaa ja näin tukea kulttuurisen pääoman kartuttamista eli antaa tilaa tyttöjen kouluttautumiselle ja omalle elämälle (ks. myös Gillies et al 2001).

Nuorten tyttöjen tapa reagoida hajanaiseen ja vastuultaan hämärtyneeseen perhetilanteeseen oli sukupuolispesifi hoivan kulttuuri. Haastateltavieni joukossa ei ollut poikia, jotka olisivat reagoineet samoin. Tämä on oireellista vaikka en väitäkään, että (vanhimmat) pojat eivät huolehtisi nuoremmista sisaruksistaan tai vanhemmistaan. Tätä tutkimusta varten haastattelemanuoret miehet olivat ennemminkin reagoineet perheen hajotessa vastuuttomuudella kuin vastuunkantamisella (vaikka näitäkin voi yhdistää tilanteisesti). Pojilla voikin tuen ja koulutuksen puutteessa olla riski joutua rikollisuuden tielle. Esimerkiksi Teemu sekä Jaakko olivat molemmat kokeilleet varkauksia sekä muita laittomuuksia elämänsä varrella. Toisaalta myös pojille saattaa löytyä ”ystävä” viranomaisten piiristä – vielä tarkemmin hyvinvointivaltion kontrollin kautta:

Teemu: Joo, ne on tota sinne, kaikki tommoset, melkein kaikki laittomuudet, niin ne jäi tota 2000 loppuvuodest pois.

TT: Miks just silloin? Sä osaat sanoa aika tarkkaan, että monen...?

Teemu: No ku en mä tykänny siit, ku ensin, ensin oli 26. Joului, ei ku marraskuuta, niin meni se Volvo katollee ja sit ku toisen kerran menin niit poliiseja pakoon, niin 24 joulukuuta, jouluaatton siis, niin tota mä ajattelin just, ett ei, ei, en mä enää viitti, ei viitti. Ja sit mä olin koko sen puoli päivää putkassa. Se opetti jonkun verran ja mä ajattelin, ett ei enää. ...No sen jälkeen oli vähä auton ajeluu ja tolleen, mut, mut en mä sitäkään enää oikein tee enää. ...

TT: Mitäs tota mikä sua niin kun vetää eteenpäin niin kuin elämässä pitää niin sanotusti kaidalla tiellä?

Jaakko: Oikeestaan mulla on nää omat kokemukset siinä, et kaikkee mitä on varastanut, seuraukset on totta kai näitä mitä ..siinä. Jos on varastanut ja siitä jää kiinni, siitä tulee paha olo, tulee katumapäälle. Katumus on totta kai se asia. Siitä oppii sen mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Mä en niin kun siitä.

TT: Minkälaiset fiilikset...

Jaakko: No nyt yli vuoteen mä en oo varastanut yhtään mitään. Enkä aio varastaa enää. Koska mulla on se, että mä sain poliisilaitokselta parin tonnin stipendin, jos mä en kolmeen vuoteen varasta yhtään mitään.

TT: Onks se ihan hullua. Hah.

Jaakko: Ei kun poliisit lupas sen mulle. Kun mä olin pienenä semmonen kauhukakara, että mä tein kaiken, et mä sain jotain itelleni kaupasta. Kun poliisit sano, et jos mä pystyn olemaa sen kolme vuotta varastamatta, niin mä saan parin tonnin stipendin itselleni.

TT: No kauanks sä oot ollu?

Jaakko: No yli vuoden jo.

TT: Tietääkö ne poliisit sitä?

Jaakko: Tietää sen. Mä oon ollu yhteydessä yhteen poliisiin, joka välittää tietoo koko ajan eteenpäin. -- Mä tunnen monta poliisia, jotka on siis hauskoja [paikkakunnalla] esimerkiks.

Joillekin vaikeuksiin joutuneille pojille poliisin toiminta tuntui merkittävältä, joskin hetkittäiseltä sosiaaliselta ja emotionaaliselta tuelta. Ainakin päivä sellissä pysäytti vauhtisokaistuneen pojan ja pisti ajattelemaan elämää eteenpäin kriittisesti (ks. myös Thomson et al. 2002). Siten poliisi, sosiaalityöntekijät, joillekin opettajat, nuorisotyöntekijät tai vapaaehtoiset tukihenkilöt, kummit saattoivat olla hyvinkin merkittäviä sosiaalisen, emotionaalisen ja kulttuurisen pääoman lähteitä sisarusten ja ystävien lisäksi. Nuoret, jotka olivat menettäneet vanhempansa saattoivat olla hyvinkin ”aikuisennälkäisiä” ja törmätessään otollisella hetkellä välittäviin aikuisiin he saattoivat muuttaa elämänsä suuntaa tämän kohtaamisen perusteella.

Sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia

Artikkelissa on tarkasteltu sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman avulla sellaisten nuorten elämäntilanteita, jotka eivät itsestään selvästi ja luontevasti perheessään kartuta sosiaalista ja sen myötä kulttuurista pääomaansa lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Esitin aluksi kysymyksen, voiko pääoma-ajattelun avulla valaista sellaisten nuorten elämäntilannetta, joilla potentiaalisesti on vähän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, ja soveltuuko pääomateoria lainkaan nuorten elämän kuvaamiseen koulun jäädessä kesken ja sosiaalisen elämä rajoittuessa oman perheen kriisien hallintaan? Tiukasti ajateltuna vastaus on ei, mikäli käsitys sosiaalisen pääoman toimijasta on (modernisuudessaan) kapea: hänen tulisi olla usean, laajan, perheen ulkopuolisen sosiaalisen

verkoston jäsen ja osata valita oikein sosiaaliset verkostonsa maksimoidakseen menestyksensä. En kuitenkaan tyytynyt vain kritisoimaan sosiaalisen pääoman käsitettä kapeine toimijakäsityksineen, vaan sovelsin sitä näiden nuorten elämäntilanteeseen sopivammaksi.

Jos sosiaalinen pääoma pitää sisällään aktuaaliset ja potentiaaliset sosiaaliset verkostot ja taidot liittyä näihin verkostoihin, mutta myös emotionaaliset ja sosiaaliset taidot arkipäivän taidot sekä saadun tuen ja hoivan (ks. Reay 1998 ja 2000, sekä Näre 1999, 9-15) sekä vastuun (Skeggs 1997), sen avulla pystyy tarkastelemaan myös nuorten elämää. Tärkeää nuorten kohdalla on lisäksi tarkastella sosiaalisen pääoman ja kulttuurisen pääoman välistä suhdetta eli nuoren mahdollisuuksia koulutuksen hankkimiseen (ks. Coleman 1988). Esimerkiksi tyttöjen varhainen vastuunotto, vanhempien sairauden, alkoholismin tai väkivallan kokemukset ja nuoren yksinäisyys sekä oma masentuminen alentavat hänen kykyään luoda omia sosiaalisia verkostojaan ja käyttää niitä menestyäkseen. Tässä mielessä sosiaalisen pääoman vähäisyys houkuttelee nuoria tulevaisuuden suunnittelun, koulutuksen ja ammatin suhteen alisuoriutumisen suuntaan ennemminkin kuin kulttuurisen pääoman kartuttamisen tielle.

Sen lisäksi, että olen pääoma-ajattelun kautta pyrkinyt tarkentamaan nuorten potentiaalisia syrjäytymisen paikkoja, olen nostanut esiin sellaisia pääoman lähteitä, joita ei yleensä ehkä ajatella nuorten tueksi ja pääomaksi vaikka ne saattavat merkittävällä tavalla vaikuttaa nuoren elämäntilanteeseen ja mahdollisuuksiin (ks. myös Suutari 2002, Stephenson 2001 sekä Thomson ym. 2003). Sisarusket, ystävät, sijaisvanhemmat ja viranomaiset voivat parhaimmillaan olla osa nuoren merkittäviä sosiaalisia verkostoja ja emotionaalisen tuen lähteitä hetkellä kun vastuu perheen vaikeasta tilanteesta on luisunut pois vanhemmilta lasten kannettavaksi. Kävi esimerkiksi ilmi, että sisarusket ovat erityisen tärkeitä kriisiperheissä eläneille nuorille. Vaikka toisinaan vanhimmat tyttäret joutuivat huolehtimaan pienemmistä sisarusistaan vanhempien lähdettyä kotoa, sisarusten läheisyys ja yhteisyys ankarissa kokemuksissa oli myös ollut heidän tukena. Sijaisvanhempien välitön sosiaalinen ja emotionaalinen tuki oli toisinaan vaikea ottaa vastaan, mutta suhteen kestäessä sijaisvanhemmat olivat erittäin tärkeitä sosiaalisen pääoman lähteitä näille nuorille. Hämmästyttävää oli puolestaan se, että lähisukulaiset tuntuivat puuttuvan nuorten haastattelupuheesta lähes täysin. Tämän aineiston valossa näyttäisi siltä, että isovanhemmat, tädit, sedät tai serkut olivat hämmästyttävän harvoin olleet kriisissä elävien perheiden tukena.

Perheen ulkopuoliset pääoman lähteet eivät näillä nuorilla olleet klubit tai kerhot vaan yksittäiset ystävät ja viranomaiset. Varsin usein erilaiset viranomaiset kuten sosiaalityöntekijät, kuraattorit, opettajat ja poliisit esiintyivät nuorten kertomuksissa merkittävässä rooleissa. Nämä vaikuttivatkin olevan nuorille perheen ulkopuolista sosiaalista pääomaa lähde mm. harrastusten ja laajojen ystäväverkostojen sijaan.

Vaikka kriisiperheessä eläneeltä nuorelta odotetaan liiallistakin toimijuutta tilanteissa, joissa sosiaalisen vastuun kantaminen kuuluisi aikuisille, hän ei kuitenkaan ole modernissa mielessä pääomateorian mallitoimija. Hän ei ole huippukoulutustoihiveineen maksimaalisen sosiaalisen tunnustamisen ja taloudellisen menestyksen metsästäjä, vaan enemmin yrittää elää ns. tavallista elämää, jossa aikuiset tukevat lapsia, asumisolot ovat kohtuulliset ja myös koulunkäynti tulee mahdolliseksi (ks. myös Strandell ym, 2002).

Kiitokset:

Kiitän artikkelin nimettömiä arvioitsijoita erittäin hyvistä kommentteista, samoin kiitän VTT Sinikka Aapolaa ja dosentti Ilka Kangasta artikkelin käsikirjoituksen yksityiskohtaisesta kommentoimisesta sekä professori Riitta Jallinojan vetämää risteyskohdassa perhe –seminaaria elävästä keskustelusta ja palautteesta.

Kirjallisuus

Allat, Patricia and Bates, Inge (1994): Arjen valinnat – Etnografinen tarkastelu kulttuurin vaikutuksista ammattiuran muotoutumiseen. Nuorisotutkimus Vol.12, No. 1, 29-38.

Anttonen, Anneli ja Sipilä, Jorma (2000): Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Bardy, Marjatta, Barkman, Johanna ja Jahnunen Tarja (toim) (2000): Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.

Bardy, Marjatta (2001): Pikkulasten sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, Irmeli ja Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus, Helsinki: WSOY, 47-81.

Barkman, Johanna (2003): Minä, äiti, isä ja koti lasten tarinoissa. Teoksessa Krappala, Mari ja Pääjoki, Tarja (toim.): Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön. Helsinki: Stakes, 93-102.

Bourdieu, Pierre (1997/1986) The Forms of Capital. In: Halsey, A.H.; Lauder, Hugh; Brown, Phillip and Stuart Wells, Amy (eds.) Education, Culture, Economy, Society. Oxford University Press, 46-58.

Bourdieu, Pierre (1998/1994). Järjen käytännöllisyys. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, Pierre (1998/1986) Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste. London: Routledge.

Coleman, James S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, Vol.94, S95-S120.

Edwards, Rosalind; Franklin Jane and Holland, Janet (2003) Families and Social Capital. Exploring the issues. Families and Social Capital ESRC Research Group, Working Papers No. 1, London: Southbank University.

Eskonen, Inkeri (2001): Miten lapset kertovat läheisiin suhteisiin liittyvästä väkivallasta? Lasten terapiaryhmässä käyttämien kerrontatapojen analyysi. Janus 1/2001, Vol. 9, 22-39.

Forsberg, Hannele (2001): ”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta”. Väkiältä, auttajat ja kirjoitetut tunteet. Janus 1/2001, Vol. 9, 3-21.

Gillies, Val; Ribbens McCarthy, Jane and Holland, Janet (2001): Pulling together, pulling apart: The family lives of young people, London: Family Policy Studies Unit/Joseph Rowntree Foundation.

Gordon, Tuula and Lahelma, Elina (2002) Becoming an adult: possibilities and limitations – dreams and fears. Young, Vol. 10, No. 2, 2-18.

Gordon, Tuula and Lahelma, Elina (2003) Home as Physical, Social and Mental Space. Young people’s reflections on Leaving Home. Journal of Youth Studies. Vol. 6, No.4 , 377-390.

Gordon, Tuula: Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Artikkelikäsitteilykirjoitus, tulossa.

Honkatukia, Päivi (2004): Väkiältä ja tyttöys koulukodissa. Teoksessa Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru ja Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 43, Helsinki, 189-213.

Honkatukia, Päivi; Nyqvist, Leo ja Pösö, Tarja (2004): Väkiältä koulukodista käsin. Teoksessa Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru ja Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 43, 151-188.

Julkunen, Raija (1992): Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Tampere: Vastapaino.

- Järvinen, Tero (1999): Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, osa 150. Turun yliopisto.
- Karhu, Petra: Tuntemisesta tunnottomaksi. Teoksessa Bardy, Marjatta, Barkman, Johanna ja Jahnunen Tarja (toim) (2000): Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes, 107-121.
- Kivinen, Osmo and Rinne, Risto (1995): Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Statistics Finland, RUSE, Koulutus: 4. Turun yliopisto.
- Lahikainen, Anja Riitta (2001): Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, Irmeli ja Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus, Helsinki: WSOY, 21-46.
- Lastensuojelu 2003, Tilastotiedote 17/2004, Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.info/2/2/2,2,1.asp>
- McLeod, Julie (2000) Subjectivity and Schooling in a Longitudinal Study of Secondary Students. British Journal of Sociology of Education, Vol. 21, No. 4, 501-521.
- Metso, Tuija (2004) Koti, koulu ja kasvatus. Kohtaamisia ja rajankäyntejä. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Kasvatusalan tutkimuksia 19.
- Mikkonen, Marjo (2002): Perhehoitosijoitusten katkeaminen. Perheterapia, Vol. 18, 2/2002, 42-49.
- Mäenpää, Johanna ja Törrönen, Maritta (1996): Dokumentoitu lapsi – Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Helsinki: Stakes, aiheita 4/1996.
- Nikunen, Leena (2002): Lasten huomioiminen psyykkisesti sairaiden vanhempien perheissä. Perheterapia 3/2002, Vol. 18, 9-21.
- Näre, Sari (1999): Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Kirjassa: Näre, Sari (toim.): Tunteiden sosiologiaa. I Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9-15.
- Pulkkinen, Lea (2002): Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pösö, Tarja (1993): Kolme koulukotia. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (2004): Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 133.
- Rantalaiho, Liisa (toim.) (1986): Miesten tiede, naisten puuhut. Tampere: Vastapaino.

- Reay, Diane (1998): *Class work. Mother's Involvement in their Children's Primary Schooling*. UCL Press, Taylor and Francis Group, London.
- Reay, Diane (2000): A useful extension of Bourdieu's conceptual framework?: emotional capital as a way of understanding mother's involvement in their children's education? *Sociological Review*, 4, Vol. 48, 569-585.
- Sariola, Heikki (2002): Nuoret väkivallan kohteena. *Nuorisotutkimus*, Vol. 10, 2, 9-16.
- Saurama, Erja (2002): Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2002 / 7, Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (2003): Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sosiologia* 3/2003, Vol. 40, 204-216.
- Skeggs, Beverley (1997): *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. London: Sage Publications.
- Strandell, Harriet; Julkunen, Ilse ja Lamminen, Katri (2002): "Ku ois vaan sellane normaali elämä!" elämäntilanne marginaalista katsoen. Teoksessa Juhila, Kirsi; Forsberg, Hannele ja Roivainen, Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 111-124.
- Stephenson, Svetlana (2001): Street children in Moscow: using and creating social capital. *The Sociological Review*, Vol. 49, 4, 530-547.
- Suutari, Minna (2002): Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. *Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja* 26, Helsinki.
- Thomson, Rachel; Bell, Robert; Holland, Janet; Hendersson, Sheila, McRellis, Sheena and Sharpe Sue (2002): Critical moments: Choice, chance and opportunity in young people's narratives of transition, *Sociology*, Vol.36, 335-354.
- Thomson, Rachel; Henderson, Sheila and Holland, Janet (2003): Making the Most of What You've Got? Resources, Values and Inequalities in Young Women's Transitions to Adulthood. *Educational Review*, Vol. 55, No. 1, 33-46.
- Tolonen, Tarja (1998): "Everybody thinks I'm a nerd". Schoolboys' fights and ambivalences about masculinities. *Young* 3/1998, Vol. 6, 4-18.
- Tolonen, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset (Voice, Space and Gender in Youth Cultures at School)*. Helsinki: Gaudeamus ja Nuorisotutkimusseura.
- Tolonen, Tarja (2005): Locality and gendered capitals of working class kids. *Young* vol. 13(4), 343-362,

Tolonen, Tarja (tulossa): Success, coping and social exclusion in transitions of young Finns, hyväksytty lehteen Journal of Youth Studies.

Törrönen, Maritta ja Mäenpää, Johanna (1995): Lapsen tie laitokseen. Helsinki: Stakes, Aiheita, 5/95.

Törrönen, Maritta (1999): Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.

Vehkalahti, Kaisa (2002): Vuorelan kasvatustieteellisen laitoksen tytöt ja pahantapaisuuden sukupuoli 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Honkatukia, Päivi (toim.): Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 187, Helsinki, 224-250.

Vanttaja, Markku (2002): Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Kasvatusalan tutkimuksia 8.

Walkerdine, Valerie; Lucey, Helen and Melody, June (2001): Growing up girl. Psychosocial explorations of gender and class. Hampshire: Palgrave.

ⁱ Tutkimusprojektia ovat rahoittaneet Nuorisotutkimusverkosto, Helsingin yliopisto sekä Suomen Akatemia. Tutkimusprojekti on yhteydessä dosentti Tuula Gordonin ja prof. Elina Lahelman siirtymiä käsitteleviin tutkimusprojekteihin.

ⁱⁱ Koska en tutki yhteiskunnallista "makrotasoa", vaan yksittäisten nuorten pääoman muodostusta, käytän nimenomaan bourdieuläistä enkä putnamilaista pääoman käsitettä (erottelusta ks. Siisiäinen 2003 sekä Pulkkinen 2002, 36-43.)

ⁱⁱⁱ Nowotny määrittelee emotionaalisen pääoman seuraavalla tavalla: "knowledge, contacts and relations as well as access to emotionally valued skills and assets, which hold within any social network characterised at least partly by affective ties (Nowotny 1981, 148, ref. Reay 2000, 572). (Reay 2000, 572).

^{iv} Patricia Allat (1993) määrittelee emotionaalisen pääoman: as "emotionally valued assets and skills, love and affection, expenditure of time, attention, care and concern." "Allat lists support, patient and commitment as examples of such emotional resources." Hän kuvaa emotionaalista pääomaa "particularly in the way mothers devoted their skills gained from their formal education to the advancement of their children. (Allat 1993, 143, ref Reay 2000, 572.)
